

Саксонов В.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА ЧАСІВ НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ ПІД ПРОВОДОМ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО З ПОГЛЯДУ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

Питання наявності або відсутності держави та державності на певній території в той чи інший конкретно-історичний період для дослідників цієї сфери є одним із найактуальніших питань. Не виключенням є і питання про існування держави на українських землях у період народно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького в середині XVII століття. З огляду на гостроту та заполітизованість цієї проблеми, автор цього дослідження використав підхід, який полягає у висвітленні ознак держави з позиції теорії держави та ілюстрація їх наявності у той час на цій території. Отже, якщо певні ознаки, котрі визначаються в теорії держави і права як основні, суттєві та визначальні для держави, ми можемо проілюструвати, в такому випадку можемо стверджувати про існування національної держави на українських теренах у ті часи.

Стосовно визначення поняття держави, а також окремих її ознак, як відомо, численні фахівці у цій царині висвітлюють їх дещо по різному. Але в цілому їх можна звести до наступного. *Державу* характеризують як політичну організацію суспільства, що розповсюджує свою владу на всю територію та населення країни, маючи для цього у своєму розпорядженні систему органів і організацій, видає загальнообов'язкові правила поведінки та володіє суверенітетом. При цьому, визначаються основні суттєві ознаки, що безпосередньо характеризують поняття держави, а відсутність хоча б однієї з них не дає достатньо повного уявлення про досліджуване соціальне утворення [1, с. 46-48].

До основних суттєвих ознак, що характеризують державу, відносять такі:

територія, під якою традиційно розуміють простір, у межах якого здійснюється державна влада;

населення або народ – пов'язана однаковою походженням і мовою культурна спільність людей, яка знаходиться під юрисдикцією держави та на котру поширює свій вплив національне право;

Україна як суверенна, незалежна, демократична, соціальна і правова держава:
історія становлення, сучасний стан та перспективи розвитку

система органів та інших організацій, які створюються державою для виконання її завдань та здійснення функцій і охоплюються поняттям *механізм держави*;

загальнообов'язкові правила поведінки, що походять від держави та нею забезпечуються, які визначаються як *норми права*;

суверенітет держави, що має свій вираз через верховенство та повноту державної влади у внутрішніх відносинах, а також незалежність і рівноправність держави у зовнішніх зносинах [2, сс. 46-48].

Стосовно першої ознаки – *території*, передусім слід зауважити, що у період Визвольної війни вона постійно змінювалась у своїх кордонах. Підконтрольна козацько-гетьманському урядові територія поділялася на полки й сотні - адміністративні та воєнні одиниці. В 1649 р. таких полків було 16, пізніше їх утворилося ще декілька. Полк поділявся на 10-20 сотень, неоднакових за територією і кількістю жителів, з центрами в містах і містечках. Окремим осередком залишалася Запорізька Січ.

Населення на той час було доволі неоднорідним, оскільки суспільний лад мав становий характер. До панівних станів слід віднести українське шляхетство, козацьку верхівку – старшину та реєстровців, верхи православного духовенства тощо. Серед залежних станів найбільш численними були селяни, які за формою економічної залежності поділялися на державних, панських і церковних. Міщанство на той час також було доволі строкатим. Серед останніх можна виділити міські верхи, купців, ремісників та ін.

Система органів державної влади формувалася на зразок органів управління Запорізької Січі, тому й носила передусім військово-адміністративний характер, що було зумовлено також і станом війни. До компетенції Військової ради входило вирішення найважливіших питань, як військових, так і управлінських. Але починаючи з 1649 р. вона скликається рідко. За таких умов зростає роль старшинських рад. У цілому, тогочасна система управління мала три рівні – генеральний, полковий і сотенні уряди. Кожний із них очолювала виборна особа – гетьман, полковник і сотник відповідно. Генеральний уряд обирався Військовою радою і був вищим постійно діючим органом влади. Його очолював гетьман, який був главою держави, вищим суддею та верховним головнокомандувачем [3, с. 128-130].

Норми тогочасного права існували у певних формах або джерелах. Серед них необхідно виділити насамперед козацьке звичаєве право, роль якого у період Визвольної війни суттєво зростає. Серед правових актів, які походили від держави вищу юридичну силу мали універсали. Вони були обов'язковими для виконання на території, підконтрольній гетьманському урядові. Крім того, можна виділити міжнародно-правові акти.

Що стосується останньої з наведених ознак держави – суверенітету, в науковому середовищі єдиної думки стосовно віднесення цієї ознаки до суттєвих і основних немає. Але традиційно її все ж таки вважають важливою,

тому закцентуємо увагу на тому питанні, а чи мала місце у той час незалежність держави у зовнішніх зносинах? Тим більше, що Зборівська угода 1649 р., Білоцерківський договір 1651 р., Березневі статті 1654 р. тією чи іншою мірою обмежували самостійність і незалежність козацько-гетьманської держави. Тому автор дійшов висновку, що саме коли точилися бойові дії та йшла війна, щодо того часу і можна казати про незалежність держави як одну з основних рис її суверенітету у зовнішніх відносинах. Оскільки неможливо залежати від держави, з якою йде війна.

Література:

1. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. – К. : Ун-т сучасних знань; Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014 ; Ліра ЛТД. – 468 с.
2. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. – 3-є вид. перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016 ; Ліра ЛТД. – 480 с.
3. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 5-те вид. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 437 с.

Сердюк І.А.,

*доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

**КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КОЛАБОРАНТІВ
ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року № 2108-ІХ передбачено такі форми суспільно небезпечної та протиправної діяльності:

1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;